

danske sydslesvigeres vilkaar baade før og efter nationalsocialismens magtovertagelse, og det slutter med en fremstilling af sprogforholdene i Mellemslesvig.

Der er gjort et stort arbejde for at samle stof til belysning af de forløbne 17 aar. Det er et første forsøg paa at trænge til bunds i denne tids forhold og vilkaar. Vel er man ikke kommet helt til bunds, men der er skabt et værdifuldt grundlag for alle, der søger oplysning om Sønderjylland af idag, og derfor maa dette pionerarbejde i høj grad anerkendes.

Troels Fink.

Oversigt over topografisk litteratur 1937.

Røret om skolernes undervisning i *hjemstavnslære* har, som det maatte ventes, fremkaldt en del litteratur, der enten direkte er beregnet paa denne undervisning eller som dog er af en saadan karakter, at indholdet helt eller delvist kan anvendes af de af folkeskolens lærere, der kommer til at beskæftige sig dermed. Flere løsninger er blevet forsøgt. En enkelt i spørgsmaalet særlig kyndig lærer har udarbejdet sin egen lærebog (L. Gotfredsen: *Rids af Gjentofte Kommunes Historie* — se oversigten for 1934). Enkelte steder har amtssamfundene udgivet større samlede arbejder om emnerne inden for deres virkekreds (Vejle Amt. En *Hjemstavnsbog*. 1934 — og den senere omtalte Ringkøbing Amt) og endelig er der under redaktion af H. V. Clausen og Hilmar Ødum i 1936 og 1937 udkommet 6 hefter af en serie »*Min Hjemstavn*« (Hirschsprungs forlag), som efterhaanden skal »dække« hele landet. Hidtil er udkommet: Bornholm, Midtsjælland, Nordvest- og Sydøst-Fyn, Nordslesvig og Randers-Djursland. De enkelte hefter indledes med egnens geologi, derefter følger plantevækst og dyreliv, hvorefter der fortsættes med selve egnshistorien gennem tidende og med omtale af de historiske levn. Til slut behandles egnens særlige aandshistorie. Denne opbygning er særdeles tiltalende og letter tilegnelsen af stoffet. De gennemsnitlig 100 sider store hefter synes velegnede til formaalet, idet der let kan bygges videre af de særligt interessede lærere med særstof fra de snævrere omraader.

En anden serieudgivelse, der vil have værdi for flere formaal, er »*Nationalmuseets blaa Bøger*« (Reitzel). Monografierne er skrevet af nationalmuseets embedsmænd og omhandler historiske minder rundt om i landet. Bøgerne er i et bekvemt lille format, der dog lader illustrationerne komme til deres ret, og de vil blive nærmere omtalt i det følgende.

Vilh. Lorenzen: Christian IV's Byanlæg og andre Bybygningsarbejder. (Høst og Søn). Det er selskabet til udgivelse af danske mindesmærker, der har udsendt dette vægtige arbejde, hvortil foruden den danske hovedforfatter udenlandske forfattere som Otto Brandt, Alf Brannich, Harald Hals II og Ragnar Josephson samt en del yngre kræfter har ydet bidrag. Undersøgelserne omfatter hele det Danmark, hvorover Christian IV regerede, og giver foruden sammenfattende oversigter tillige detailoplysninger for de enkelte byer. Planlæggelsen af det store arbejde er saa god, at man staar over for en vel afrundet helhed og kan glæde sig over den fortrinlige baggrund for topografiske studier, som dette værk yder. Den »gotiske renaissance« dannede i købstædernes anlæg og med den i spørgsmaalet stærkt interesserede danske konges indsats et skarpt skel mod middelalderens større tilfældigheder i baade placering og planmæssig udformning. Undersøgelserne viser klart, at det arbejde, som Christian IV og hans hjælpere lagde i denne sags tjeneste, gjordes ud fra tanken om, at en by skulde virke som et kunstværk, og paa denne æstetiske baggrund skabte tiden baade en mængde helt nyt og fremkaldte ændringer i det allerede bestaaende efter velovervejede planer. Ved det overblik over hele perioden, som derved er skabt, føres læserne ind paa en mængde forhold, som er af almen topografisk interesse, og hele værket føles som et af de store vingesus, som desværre altfor sjældent mærkes inden for denne særlige forskningsgren.

Rundetaarn 1637—1937. Et Mindeskrift udgivet af Københavns Magistrat I. Afdeling paa 300 Aarsdagen for Grundstenens Nedlæggelse den 7. Juni (Levin og Munksgaard). Bogen er redigeret af afdøde Fr. Weilbach, der selv har skrevet afsnittet om Rundetaarn som bygningsværk, og hertil slutter sig en fremstilling af dets anvendelse som observatorium. Harald Mortensen beretter om den astronomisk-historiske samling, som i de senereaar er blevet opstillet i taarnet. Weilbach tager kraftig afstand fra V. Wanschers i den senere tid forfægtede paastand, at Christian IV maa have haft arkitektmæssig uddannelse, uden at han derfor vil fornægte kongens geniale indfald som bygherre.

Victor Krohn: Kastelskirken og dens Menighed i Tidsrummet 1664—1936. (Schultz's forlag). Naturligvis maa en beskrivelse af kirken i citadellet Frederikshavn adskille sig i betydelig grad fra en hvilken som helst anden kirkebeskrivelse. Kastellets flittige historiker, fhv. oversergent Krohn, har løst denne opgave som saa mange andre, paa en smuk maade og faaet netop det ud af det brogede stof, som gør bogen til en interessant læsning for

alle. Topografi, kirkehistorie, militær kulturhistorie og personalhistorie udgør i hans arbejde et hele, som neppe var lykkedes saa godt for nogen anden, fordi netop denne forfatters viden om den snævre og særprægede verden inden for kastellets grave og volde er saa stor. Desværre mangler bogen det personregister, som vilde have gjort den til et mere tilgængeligt kildekrift for anden militærhistorisk forskning.

Carl C. Christensen, Louis Bobé og Fr. Weilbach: Frederiksberg. Vejen gaar min Tro over Vesterbro. (Hagerup). Der udkom for faa aar siden paa samme forlag en bog om »Strøget«. Bogen om Frederiksberg er en søster til denne, fornøjelig, broget og fyldt med stof, baade topografisk, biografisk og anekdotemæssigt. For at man ikke skal gaa »forkert i byen« begyndes vandringer helt inde ved den gamle vesterport, og der aflægges besøg i hver eneste beværtning, inden man naar Frederiksberg, d. v. s. gitterporten ved alleen — for saa at fortsætte med alle forlystelserne der. Den mere »alvorlige« del af Vesterbro forbigaaes i tavshed. Man har det meget fornøjeligt paa denne vandring ved Carl C. Christensens haand, nynner nu og da med paa en visestump og nikker genkendende til det hele, for noget nyt er der ikke deri. Andre forfattere har traadt den samme sti, endda under samme motto. Noget nyt er der heller ikke i Fr. Weilbachs og Louis Bobés behandling af de to parker. Det er der derimod i Bobés afsnit om Bakkehuset. Her er for første gang en sammenfattende, fortrinligt skrevet udredning om denne interessante bolig. Efter at Frederiksberg slots historie som officersskole og Frederiksberg kirkes historie fuldstændig er forbigaaet i tavshed, vender C. C. Christensen sig til forlystelserne: Slotskroen, Korups have, Josty og Pilealleens familiehave, Lorryetablisementet o. s. v. og faar paa de afsluttende sider netop sagt et par ord om de frederiksbergske kvarterers mere prominente bygninger og veje. Bogen opfylder sikkert sin tiltænkte mission, men man sidder med en fornemmelse af, at denne by altid har været og endnu er en kreds af forlystelsesetablissementer. Hvornaar kommer Frederiksbergs virkelige historie med fremstilling af dens kommunale, kommercielle og sociale forhold? Frederiksbergs kommunebiblioteker har netop udsendt 2. udgave af en fortegnelse over litteratur vedrørende Frederiksberg, fortrinlig inddelt og omfattende — 112 numre! Det maner til eftertanke.

Valdemar Seeger: Fredensborg fra Oprindelsen til vore Dage. En historisk topografisk Skildring. (Forfatterens forlag). Dette arbejde er en paa supplerende studier bygget fornyelse af den bog, forfatteren udgav for godt 20 aar siden. Seeger, der døde

for kort tid siden, var velbevandret i sit stof og har her givet en god kronologisk oversigt over baade slottets og byens historie. Billedunderskrifterne er undertiden temmelig ejendommeligt formede, og Irmingers maleri (side 173) forestiller ikke dragoner, men feltartilleri. Kildehenvisningerne synes fyldestgørende, men der savnes et navneregister.

Hans Ellekilde: Hornbæk Kirke. Bidrag til Hornbæk Fiskerlejes Historie. (Nyt nordisk forlag). Som undertitlen lader ane, gaar forfatteren af denne kirkebeskrivelse en del videre end det almindeligvis er tilfældet med lignende arbejder. Skildringen er mere historisk-topografisk anlagt og giver ikke blot en udredning af de tre paa hinanden følgende kirkebygningers historie mellem 1588 og 1937, men er i virkeligheden paa grund af de ret gode kilder en dyberegaaende undersøgelse af alt det topografiske stof, som kan knyttes til disse. Hertil kommer saa præstegaardenes og præsternes historie samt en beskrivelse af de lokalt ejendommelige og temmelig enestaaende »skibsfester«.

Victor Hermansen: Store-Hedinge Kirke. (C. A. Reitzel). Medarbejderen ved det store kirkeværk, magister Hermansen giver (paa grundlag af den indgaaende beskrivelse i »Præstø Amts Kirker«) her i serien »Nationalmuseets blaa Bøger« en god og letlæselig redegørelse for denne ejendommelige kirke, som i den grad har præget byen fra ældgammel tid, at dens billede optoges i byens vaaben. Af ganske særlig interesse er redegørelsen for, at dette gudshus ogsaa har været tænkt anvendt som borg, hvorfra der kunde ydes et kraftigt forsvar.

C. C. Haugner: Maribos Historie. Første Bind: Kloster og Kirke. (Forfatterens forlag). Med en energi, der maa aftvinge den dybeste respekt, fortsætter C. C. Haugner sin »Lollands historie« med 1. bind om stiftsbyen Maribo. Dette er udelukkende helliget kirken og klostret, medens næste bind skal behandle selve købstadens historie. Denne stofdeling er almindeligvis ret forkastelig, akademisk set, men fuldt forsvarlig netop for denne bys vedkommende. Forfatteren indleder med en omtale af borgen Grimstorp, der maatte vige for anlæget af Birgittinerklostret. Derefter gennemgaaas klostrets historie som nonnekloster og som adeligt jomfrukloster med hele dettes urolige og brogede liv indtil ophævelsen i 1621. Derefter følger Leonora Christines Maribo-historie og endelig kirkens og klostrets bygningshistorie, saaledes som den sidste fremgaar af de senere aars arkæologiske undersøgelser ved arkitekt C. M. Smidt. Endelig behandles godshistorien. Som altid i Haugners bøger findes der et rigt og godt billedstof. Enkelte billeder forekommer dog ret umotive-

rede, og navnlig er den som slutvignet anbragte nøgne unge »pige, der sætter sit haar« (skulptur foran stiftsmuseet) temmelig overraskende i dette bind.

Age Roussel: Børglum Kloster. Nationalmuseets blaa Bøger (C. A. Reitzel). I korte Træk faar man i denne lille bog en redegørelse for Vendsyssels middelalderlige bispesæde og en indgaaende beskrivelse af saavel bygningerne som det bevarede inventar. Trods det lille format er baade billeder og planer særdeles oplysende.

Ringkøbing Amt. Vor Hjemstavn i Skildringer fra Fortid og Nutid. (I Komm. hos Folkebogsamlingen i Holstebro). Bogens indhold er broget som dens forfatterliste. Den er tænkt som hjemstavnslæsning for baade voksne og børn, men mon ikke redaktionsudvalget har forregnet sig her. De historiske amtsamfunds aarbøger har ganske vist gennem aarene bragt en mængde detailstudier, og tiden er sikkert inde til at udnytte disse i større sammenhængende skildringer, men naar disse skal sættes i forbindelse med skoleundervisningens krav til hjemstavnslære, forekommer det i dette tilfælde som i flere andre som om disse fordringer i nogen grad er kommet bag paa de interesserede parter. At slaa to fluer med eet smæk er ugørligt. En bog paa ca. 450 sider maa virke overvældende paa den ofte ikke særligt interesserede og i denne disciplin uskoledede lærer, der skal finde sig til rette deri. I dette tilfælde burde der sikkert være foretaget indskrænkninger af de mere omfattende kapitler paa de første 300 sider. En nedskæring her til ca. 100 sider synes at kunne have gjort bogen anvendelig til dette særlige formaal, men det maatte gøres af en kyndig mand og ikke overlades til de enkelte lærere. Som almindelig amtshistorie for de særligt interesserede er bogen god, naar den første skræk for det mægtige stof har sat sig. Da betages man af fremstillingernes redelighed og glæder sig over mange gode artikler. Der er jydsk sind i denne bog, vestjydsk sind, og selv om anmelderen ikke er enig med redaktionsudvalget i bogens anlæg, ønsker han at yde arbejdet fuld anerkendelse.

Otto Bisgaard: *Af Silkeborg Hovedgaard's Historie 1794—1846*. (Silkeborg centralbiblioteks forlag). Denne monografi er fremkommet som en protest mod den alt for knappe behandling af denne periode i V. Dreschels bog: *Silkeborg 1840—1880*, eller maaske snarere mod denne forfatters lidt haanlige afvisning af perioden som ganske interesseløs. Dette er selvfølgelig noget som man ganske nytteløst kan trække tov om, men Otto Bisgaard viser dog, at perioden giver ganske gode bidrag af historisk-to-

pografisk art og tillige af erhvervshistorisk interesse. Skildringen er ledsaget af smukke egnsbilleder, og man noterer sig med glæde, at det er Silkeborg byraad, der har vist dette arbejde saa stor interesse, at det har bekostet dets udgivelse. Andre byraad til efterfølgelse!

Vith. Lorenzen: Rosenholms Bygmestre. (Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring III Rk. II). Forfatteren giver en indgaaende, paa nye undersøgelser og opmaalinger grundet redegørelse for det prægtige bygningsværk, som Jørgen Rosenkrantz paabegyndte i Østjylland i 1559. Skildringen indledes med en undersøgelse af tidens herregaardsarkitektur, og derefter gennemgaas enkelthederne i det storslaaede anlæg, hvori ikke blot hovedbygningen, men ogsaa ladegaard og staldgaard er lagt paa hver sit af vand omgivne voldsted —i nøje overensstemmelse med det faktum, at disse adelsmænds gaarde i virkeligheden var privatfæstninger. I spørgsmaalet om gaardens første bygmester, som opførte hovedbygningen, den lille pavillon og de samtidige tilbygninger paa Hornslet kirke, mener forfatteren at kunne paavise, at de maa skyldes Frederik Klingbeck. De detailundersøgelser af bygningerne, der ligger til grund for fremstillingen, er foretaget af Charles Christensen.

Hugo Matthiessen: Gamle Huse i Ribe. Nationalmuseets blaa Bøger. (C. A. Reitzel). I sin kendte levende stil giver forfatteren en redegørelse, for hvad der endnu er bevaret af karakteristiske bygninger i Danmarks sikkert ældste købstad, der mere end nogen anden dansk by har vaaget over det fra fædrene arvede. Bl. a. fremdrages det karakteristiske træk, at gavlhuset mod gaden er en bygning for sig og at man til dens baggavl har føjet en lidt smallere forlængelse, og han hævder, at man derigennem i disse renæssancebygninger finder levn fra den gotiske bygningsskik, ligesom man i disse huses indre finder spor af et gammelt skema. Den udmærkede lille bog, der er forsynet med et fyldigt billedstof, er udgivet med understøttelse af udvalget for Ribe bys historie.

Gunther Neufeldt: Ripen und Esbjerg, die Haupthäfen der cimbrischen Westküste. (Levin og Munksgaard). Bogens væsentligste betydning ligger i de afsluttende sammenlignende betragtninger over havnene paa Jyllands vestkyst og i undersøgelserne over de historisk-geografiske forhold. Som baggrund har forfatteren givet en sammentrængt historisk-topografisk beskrivelse af de to byer, men denne optager dog største parten af bogens indhold. Beskrivelsen af Ribe (hvorfor »Ripen«?) paakalder naturligvis den største interesse ved forsoget paa at give saavel dens topo-

grafiske som dens erhvervshistoriske udvikling og senere tilstand saa at sige i en nøddeskal. Hvorvidt dette er lykkedes, kan diskuteres. Der er anført en mængde kilder, men de er ikke alle benyttet med held. Hugo Matthiessens: »Torv og Hærstræde« samt »Middelalderlige Byer« har fundet anvendelse, men ikke hans indledende betragtninger til Ribe Bys Historie 1660—1730. Forfatteren kaster sig ud i betragtninger over aarsagerne til Ribes nedgang, og han anvender megen tid til at bevise, at nedgangen vel nok skyldes aaens tilsanding, men ikke »som altid tidligere hævdedet« denne alene. Som andre aarsager nævner han marskdannelserne og hele kystlandets forandring samt de ændrede handelsforhold, men kommer slet ikke ind paa vel sagtens den vigtigste: tabet af opland ved den kunstigt trukne toldgrænse tæt syd om byen og konkurrencen gennem de haderslevhusiske bønders af særlige privilegier understøttede handel. I betragtningerne over Ribes handel er heller ikke benyttet de erhvervshistoriske afsnit i Ribe Bys Historie 1660—1730 og 1730—1820. Flere af de ret tilfældigt valgte billeder paa kunsttrykpapir bag i bogen er for smaa til at give formaalstjenlige indtryk af Ribe. Bogens typografi er rent ud sagt kedelig.

M. Mackeprang: Løgum Kloster. Nationalmuseets blaa Bøger. (C. A. Reitzel). Det imponerende værk om cisterciensernes storlaaede klosteranlæg, der udkom for faa ar siden, var ingen allemands bog. Denne foreligger nu, en udmærket haandbog, og for turister en uundværlig vejleder før og under besøget. Fremstillingen af klostrets historie, kirkens bygningshistorie, der særlig er udforsket af Arkitekt C. M. Smidt, og dens rige inventar kan tilfredsstillende baade læg og lærd, og der er et væld af gode billeder i bogen.

Den historisk-topografiske litteratur i tidsskrifterne har i aarets løb været ret rigelig, men naar bortses fra et enkelt jydsk arbejde, er det, der er ydet af forfattere uden for arkæologernes og faghistorikernes kreds, ikke særlig fremragende.

H. C. Broholm har (i »Arbejdsmarken«) skrevet en oversigtsmæssig artikkel om de i Danmark fundne *skibssætninger* (paa højkant rejste sten formet som grundrids af et skib), der maa dateres til enten bronzealder eller vikingetid. I modsætning til Sophus Müller, der fremsatte teorien om, at de danske skibssætninger skyldtes svenske eller norske vikinger, der var indvandret hertil, eller som havde jordet deres i kamp faldne i det fremmede land, mener forfatteren at kunne paavise, at det drejer sig om en med vore nordiske brødre fælles skik. Et flyverbillede

fra Hjarnø af saadanne stensætninger viser paany den glimrende hjælp, arkæologen kan have af saadanne optagelser.

I samme tidsskrift gør C. M. Smidt opmærksom paa, hvor sjældent vore *byers og borges broer* omtales i folkeviserne i modsætning til alt hvad der ellers omtales af det, som hører borg og befæstning til. I en sammenfattende fremstilling gør han rede for, hvad der er blevet bevaret og arkæologisk undersøgt af vindebro-anlæg her i landet samt for principperne for disses anbringelse. Fremstillingen koncentrerer sig om Hammershusbroen og om de rester af Københavns nørreport, som fremdroges i 1915, og som dateres til kong Hans's tid.

For hovedstadens vedkommende har trehundredaaret for grundstensnedlæggelsen til *Rundetaarn* fremkaldt forskellige artikler om dette populære bygningsværk (i »Staden København og dens Borgere«). Henning Hansen har behandlet det arkitekturhistoriske, C. Luplau Janssen har skrevet observatoriets historie og Victor Hermansen har — foruden at fremdrage et helt nyt stof til de runestenes historie, som anbragtes paa Trinitatis kirkegaard — givet et nyt bidrag til dansk museumshistorie. Endelig har H. U. Ramsing redegjort for de grundes historie, hvoraf de to nordligste kødmangerboders omraade senere blev til Trinitatis kirkegaard. — Carl C. Christensen har skrevet om »*Det skarpe Hjørne*« ved Adelgade-Helsingorsgade. — Victor Krohn har af sine studier over *Kastellets* historie offentliggjort de afsnit, der omhandler de skiftende staldbygninger, navnlig den saakaldte Madam Bugges stald. — Lorentz Bie har skrevet om *Østerbros allé*, som den var engang, og K. C. Rockstroh har ved uddrag af de interessante Københavns garnisonsprotokoller fra 1664 ydet en del spredte bidrag ogsaa til stadens topografi.

Emil Steenvinkel bringer i sit forsøg paa at rekonstruere *Søborgs* hidtil ikke nedskrevne grande-vedtægter en del topografiske oplysninger vedrørende denne landsby, som i 1937 har genoplivet sit gamle bylaug. — R. Fabricius har givet en oversigt over kirkernes bygningshistorie i *Gilleleje* og nærmeste omegn (begge i »Fra det gamle Gilleleje«).

C. G. Schultz har (i Aarbøger for nord. oldkynd. og historie) skrevet om *Vor Frue i Roskilde*. Han gaar paa flere punkter mod svenskeren Sten Anjous i 1930 offentliggjorte undersøgelsesresultater og fastslaar, efter nye udgravninger for nationalmuseet i 1933—34, at kirken er bygget af Svend Normand i tiden mellem 1074—88, og at den i sin ældste skikkelse var en treskibet, tværskibsløs pillebasilika paa syv fag. Forfatterens udgravninger danner afhandlingens andet og meget interessante afsnit. —

En del bidrag af baade erhvervshistorisk og egnshistorisk art findes i Anna Larsens »Husmænd og Teglværksfolk« (Fra Københavns amt), som beskriver *Hakkemose* teglværk mellem Senge-løse og Høje Taastrup. — I *Kirke Saabys* kirkemur sidder en sten med helleristning. Denne er for nylig blevet undersøgt af Hans Norling-Christensen (»Arbejdsmarken«), som daterer den til den ældre bronzealder, d. v. s. ca. 1000 aar før vor tidsregning.

Fra Sorø amt giver P. Severinsen et værdifuldt bidrag til landsbyskolernes historie. Efter en særdeles værdifuld almen udredning af grundlaget for og resultaterne af skoleloven af 1739 gennemgaar han enkelthederne fra Ringsted, Alsted, Slagelse samt Vester og Øster Flakkebjerg herreder. — M. J. Erlangsen har villet skrive om »*Korsør* fæstning«; han indskrænker sig til at behandle det middelalderlige fæstningstaarn, der ogsaa i sig selv er interessant nok, men artiklen (et foredrag) bringer ingen nyheder af betydning.

Axel Pontoppidan har (i Fra Præstø amt) i en længere artikel gjort rede for det sydsjællandske gods *Petergaards* historie. Det oprindelige Kallehave gods blev 1774 købt af købmand Peter Johansen, der omdøbte det efter sit eget fornavn.

I C. Strandegaards omtale af tre haandværkere i *Stubbekøbing* (Lolland-Falsters Aarbøger) findes en del bidrag til byens topografi samt flere karakteristiske billeder af dens gaarde. — Svend Jørgensens studier sammesteds over færgegaarde og landevejskroer paa de to øer er fortsat med *Gedser* kro (Gedesby kro). I forhold til den rolle, som Gedser har haft som overfartssted er artiklen meget tynd, og da der ingen kildeangivelser findes, er det umuligt at konstatere, hvor spaden kunde være sat dybere i jorden — uden for Kancelliets brevbøger.

Fra *Fyn* har Henrik Larsen skrevet om Nordfyns bebyggelse og skove. Det er en paa omhyggelige arkivstudier grundet betragtning over egnens udseende og opdyrkning i tidligere tid. Henrik Larsens studier er ikke let tilgængelige, men det lønner sig at beskæftige sig nærmere med dem, og de indeholder altid en mængde »stof«. — Hans H. Fussings: Folkeskoler og lærere i *Odense* i begyndelsen av det 18. aarhundrede, er et bidrag til byens »danske« skolevæsens historie og viser saavel magistratens som borgernes forbløffende mangel paa interesse for dette. — G. Schovsbø har skrevet om *Middelfart* kirke og dens gejstlighed før reformationen. — V. Woel har leveret et bidrag til *Kerteminde* købstads historie i det 18. aarhundrede. Foruden en redegørelse for bystyret findes der en beskrivelse af byens udseende i dette aarhundrede samt en omtale af dets borger-

skab (alt i »Fra Odense og Assens amter«). — Svendborgs afdøde topograf Johs. Olsen har efterladt sig en artikel om *Svendborg* amts vand- og vejmøller, der er blevet trykt i »Fra Svendborg amt«. Sammestед har M. Eriksen skrevet om *Eroskøbing* skole indtil 1850. — I »Fynsk Hjemstavn« har J. C. A. Carlsen-Skiødt givet en oversigt over fortidsfund i *Kerte* sogn navnlig efter indberetninger til nationalmuseet om dette sogn. Desuden er beskrevet en del lokaliteter i sognet. — Olaf Andersen har skildret Brændholts bjerg i *Orte* sogn, Baag herred og de omgivende lokaliteter. — I en artikel af H. C. Frydendal om *Trolleborgegnens* historiker Niels Rasmussen Søkilde findes en bibliografi over dennes historisk-topografiske arbejder. — August F. Schmidt har søgt at stedfæste slaget ved »slottet Brobjærg« 1357 til landsbyen Bro i *Brænderup* sogn, Vends herred. — Therkel Mathiassen har (i »Arbejdsmarken«) berettet om en nylig foretaget udgravning af en boplads paa Ræveholmen i Snarup mose under Egeskov gods i *Sydfyn*. Denne boplads har været lidt yngre end Maglemosekulturens og maa i alder placeres mellem denne og køkkenmøddingtiden, saaledes at man her staar over for det hidtil ældste bopladsfund paa Fyn.

Ved en omhyggelig undersøgelse af selvejerbonderne i *Vendsyssel* før og efter »Klementsfejden« har C. Klitgaard (i Historisk Tidsskrift) paavist at disses antal før fejden kun udgjorde 5 p.ct. og ikke som hidtil antaget et langt større. — Samme forfatter har i Vendsysselske aarbøger beskæftiget sig dels med gaardene i Gunderup i *Vrejlev* sogn, dels med de i 1911 istandsatte kalkmalerier i *Jetsmark* kirke. Desuden har han leveret en del bidrag til kirkehistorierne for *Aaby* og *Biersted* ved en gennemgang af kirkeregnskaberne fra 1574—1671, der indtil nu har været opbevaret paa Birkelse. — I samme aarbog har E. Hoskjær fortsat sin beskrivelse af *Vendsyssels* kirkeklokker, og A. Skjødsholm har berettet om matrikuleringen af *Fureby* sogn i 1664 og 1688 efter de opbevarede protokoller.

I »Fra Thisted Amt« har Thorstein Balle redegjort for nogle undersøgelser vedrørende skove i *Thy* og mener at kunne paavise, at disse saa godt som alle er forsvundet i forhistorisk tid (i eller før jernalderen). — Johan Hvidtfeldt har sat under diskussion, hvornaar *Thisted* blev købstad. Det ældste kendte privilegium for byen stammer fra 1524, men gennem et toldregnskab fra Aalborg fra 1518 og et lingsvidne fra 1507 paavises det, at dens købstadsværdighed maa være ældre endnu. — Af J. Sloth Odgaard findes en beretning om Gravgaard, som i 1800'erne tjente som udskibningssted for saa godt som hele

Thyholm, og som bl. a. ogsaa blev besøgt af adskillige norske skipper med deres slupper.

Til *Aalborgs* historie har C. Klitgaard givet et bidrag ved at skrive om det ca. 450 aar gamle Aalborg pinsemarked, som endeligt opløstes i 1882. (Fra Himmerland og Kjær Herreder). — Kr. Værnfeldt har sluttet sin beskrivelse af øen *Eegholm* i Limfjorden med en gennemgang af øens gamle slægter, hvis senere generationer nu findes spredt ud over det øvrige Danmark. — Th. Johansens *Aarestrup* sogns historie er videreført med en beskrivelse af landsbyen Ersted, Stubberupgaardene og Røde Mølle. — S. Vestergaard Nielsen har givet en smuk og fyldig beskrivelse af *Aars* sogns oldtidshistorie. Faa enkeltsogne kan indtil dato opvise saa rige minder fra oldtiden som dette sogn, og heri har forfatteren sin meget store andel. Skildringen er ledsaget af fortrinlige oversigtskort og af fotografier, der desværre for en stor dels vedkommende paa grund af aarbogens mindre gode papir ikke kommer til deres ret. Forfatteren giver en oversigt over de mange højfund, votivfund og markfund og beretter om forskellige bopladser fra stenalder og fra jernalder. Sognets oldtidsbebyggelse falder ikke sammen med den historiske tids. Kun Aars by kan føres tilbage til keltisk jernalder. Undersøgelserne har vist, at oldtidsfolket yndede at bo højt og tørt, medens bebyggelsen i middelalderen søgte ned til vandløb og kærbredder, hvor de gamle enestegaarde endnu har deres plads. — Paa baggrund af omfattende kildestudier har Poul Møller skrevet *Seberklosters* historie. Dette nonnekloster (muligvis af benediktinerordenen) er bevaret til vor tid i en herregaard ved Limfjorden, som overtog navnet. Om klosters oprettelse og ældste plads haves der ingen efterretninger. Det træder først ind i historiens lys i 1268, blev ved reformationen inddraget under kronen og blev i 1581 mageskiftet til Oluf Brockenhuus, dog med fradrag af en del af det oprindelige klosterods. Godsarkivet er bevaret i en saadan udstrækning, at hovedgaardens drift og ikke mindst det til godset hørende fiskeri har kunnet gøres til genstand for en ret indgaaende behandling. Til bøndergodsets og til skolernes historie findes der gode bidrag. — I »Jydske Samlinger« har Henrik Larsen givet en udredning af ejendomsforholdene i *Hindsted* herred ved middelalderens slutning, og sammesteds er trykt Kr. Værnfeldts bidrag til *Kjær* herreds historie. Foruden en udredning af ejendomsforholdene behandles navnlig stednavnene i Vester Hassing. — Endelig har C. Klitgaard leveret et interessant bidrag til *Læsøs* historie ved at paavise, at den industrimæssige saltudvinding ved kogning af havvand, som man hidtil har ment

ophørte i 1600'ernes begyndelse, i virkeligheden fortsattes et godt stykke op i 1700'erne.

Niels P. Bjerregaard har i »Skivebogen« leveret nogle bidrag til *Skive* gamle kirkes historie som fortsættelse af tidligere bidrag. — M. Brandt har skrevet om Tyge Krabbe til Bustrup og Vegholm. Skildringen begynder med Odin, Hæner og Løke og fortsættes over Agnes Slott-Møllers historiemaleri og mange sider optryk af middelalderlige dokumenter i gammel retskrivning, men giver i mangt og meget et godt billede af adelsmanden og hans politik.

Hans H. Fussing har fortsat sine studier over dansk herregaardshistorie med en skildring af godserne Demstrup og Sødringholm i *Gerlev* sogn i tiden 1625—63. Det bør bemærkes, at disse studier indeholder et stort stof, der gaar langt ud over godshistoriens snævrere rammer. (Jydske samlinger).

Udgivelsen af et realregister til *Aarhus* bys skøde- og pante-protokoller ved C. J. T. Thomsen nærmer sig nu sin afslutning (Fra Aarhus Stift). — J. C. Christensen har offentliggjort et videbrev for *Horsens* købstad for 1802 (Jydske Samlinger). — Chr. Heilskov har afsluttet sit arbejde med en historisk-topografisk skildring af *Hjelmslev* herred, som har staaet paa i 16 aar. Selv ved en gennemgang af de enkelte aarbøger er det vanskeligt at skabe sig et overblik over arbejdets værdi, dertil er stofmængden for stor, men da denne jo kan udnyttes paa forskellig maade, er sikkert forfatterens hensigt naaet (Fra Aarhus Stift). Skildringen afsluttes med Venge sogn, og i samme bind er Venges gamle klosterkirke blevet behandlet af E. Haugsted. — R. P. Randløv har meddelt en række indsamlede oplysninger angaaende *Taaning* sogn i Voer herred ledsaget af et kort over byen efter udskiftningen.

Terkel Mathiassen har (i Aarbøger for nord. Oldkynd. og Historie) givet en indgaaende beskrivelse af »Gudenaakulturen«, den mesolitiske indlandsbebyggelse i Jylland, saaledes som denne fremtraeder efter de sidste to aars grundige undersøgelser. Efter disse kan den deles i 5 forskellige grupper. Yderligere er denne kultur af forfatteren stillet i forhold til de tidligere erkendte danske kulturer i Maglemose, Ertebølle o. s. v. og til lignende fund i udlandet. Resultatet heraf bliver, at de ved Klosterlund ved Bølling sø gjorde fund (fra Danmarks ældste kendte boplads) viser en fase af Maglemosekulturen, maaske 1000 aar ældre end denne, d. v. s. 7000 aar før vor tidsregning; men de forskellige kulturer maa iøvrigt betragtes som parallelforeteelser og ikke som hinanden afløsende kulturer. — Samme forfatter har (i »Ar-

bejdsmarken«) behandlet det sidstnævnte fund, ledsaget af et rigt, fortrinligt billedstof.

Johan Hvidtfeldts i de senere aar offentliggjorte bidrag til erhvervshistorien i de jydskse købstæder har faaet en værdifuld tilvækst gennem forfatterens dygtige udredning af *Fredericias* handel og skibsfart i aaret 1700 (Fra Vejle Amt). Der redegøres heri i store træk, hvorfor denne endnu unge købstad ikke kom til at svare til de forventninger, man ved dens anlæggelse nærrede. Paa baggrund af bevarede toldregnskaber berettes om dens skibe, dens import og eksport i det paagældende aar. Da toldregnskaberne i modsætning til de fleste andre købstæders er bevaret ogsaa for en række af de følgende aar, kan man sikkert regne med nye og til forstaaelse af dansk købstadshandel vigtige bidrag i de følgende aarbøger. — Til *Koldings* ældste historie har Georg Bruun givet et par bidrag ved at oversætte fra latin Valdemar Sejrs privilegium til byen fra 1327 (der hidtil er oversat med adskillige fejl og misforstaaelser). Desuden er oversat pro-sateksten fra Rantzaus kort over Kolding, som er gengivet i Brauns og Hogenbergs *Teatrum urbium praecipuarum*, der udkom i Köln i slutningen af 1500-tallet. Hertil knytter forfatteren en række korrigerende bemærkninger. — Lis Jacobsen har ved at oversætte og kommentere Ole Worms i 1643 offentliggjorte beskrivelse af runestenene i *Jelling* gjort denne tilgængelig for alle. — I J. A. Petersens meddelelser om folkelivet i »*de otte sogne*« (fortsat) findes en del bidrag af ren historisk-topografisk art. — K. Karstoft har skrevet en del bidrag til *Omvraas* historie. — Rasmus Mortensen giver en oversigt over de i Vejle amt i aarets løb gjorte arkæologiske fund, hvoraf navnlig maa fremhæves Thorsteds kirkeruin i *Egtved* sogn.

Johan Hvidtfeldt har (i Fra Ribe Amt) givet et bidrag til jødernes og tobaksspindingens historie i *Ribe*. Begge dele er for øvrigt udførligt omtalt i »*Ribe Bys Historie 1660—1730*«. — Sigvard Preben Skov har omtalt A. S. Vedels beskrivelse af *Ribe*. — Søren Alkærsig tager i spørgsmaalet om det gamle *Vardehus'* topografiske placering til orde for den antagelse, at slottet lige fra den ældste tid til dets ødelæggelse har staaet paa Laksebanen. — Samme forfatter har leveret et bidrag til forstaaelse af sogneskellenes bestemmelse efter udmærkernes udskiftning med eksempel hentet fra *Vejen* i Malt herred, og viser, at spaden maa stikkes dybt i jorden, saafremt et resultat skal naas paa disse omraader.

Egmont Lind har (i »Arbejdsmarken«) gjort rede for de kalkmalerier og øvrige fremstillinger i *Broager* kirke, som er nøje

knyttet til legenden om Sct. Georg. — Den gamle smedje i *Ørbæk* er blevet flyttet til Frilandsmuseet og giver med hele sit indre udstyr et glimrende billede af en landsbysmedje fra midten af forrige århundrede. Svend Jespersen har (ligeledes i »Arbejdsmarken«) med ledsagelse af gode billeder berettet om den gamle smedjes historie og flytning.

(Aarbogsredaktionerne anmodes om at sende et anmeldelseeksemplar af aarbøgerne direkte til undertegnede, Falkonerallé 19, København F.).
Otto Smith.

Litteratur om Almuekultur og Folkeminder 1937.

I det sidste Par År har Arkivar *Hans Ellekilde* offentliggjort flere Afhandlinger om *Høstskikke* knyttet til det *sidste Neg* (jfr. Sprog og Kultur 1938, 42). Det får være nok her at gøre opmærksom på den omfangsrige Fremstilling af Emnet, som Ellekilde har givet i Arbejdet: »Det sidste Neg i dansk Overlevering« (Fra Dansk Folkemindesamling VI, 1938, »Danmarks Folkeminder« 1937), hvori de Arbejder om *Høstskikke* fortsættes, der tidligere er skrevet af *Bernhard Olsen*, *J. S. Møller* m. fl. Ellekilde inddrager et stort utrykt Folkemindestof — for en stor Del Nutidstradition, især fra Jylland — i sin Undersøgelse. Arbejdet er rigt på fængslende Detailler, og der er ingen Tvivl om, at en lignende Gennemgang og Tolkning af det øvrige danske Folkemindestof om Hosten og alle dens Skikke vil være en stor Vinding for vor folkloristiske Litteratur, hvorfor man meget stærkt skal opfordre Arkivar Ellekilde til at fortsætte sit »Høstarbejde«, så han engang kan skrive det endelige Værk om dette vigtige Agerbrugsarbejde.

Også om *Hosletten* er vi i 1937 blevet vel oplyste, idet *Salomon J. Frifeldt* og *T. Tobiassen Kragelund* har udsendt en prægtig Bog: »Vi svinger vor Høle« (Gyldendal, 163 S., ill.), hvori de to Forfattere, hver på sin Måde, fortæller om *Hosletten* på Vestjyllands brede Enge. »Vi svinger vor Høle« er udentvivl den bedste af de Bøger, de to »Sletkarle« har skrevet i Fællesskab. Et dejligt Emne har de her draget frem og behandlet på en såre underholdende Måde, idet vi får Besked om næsten alle Ting vedrørende det strenge Sletarbejde. Der er mange værdifulde Enkeltheder af kulturhistorisk Art i Bogen, der af en østjydsk Sletkarl som undertegnede er bleven læst med en særegen Glæde. Ikke mindst morer man sig over flere af Tobiassen Kragelunds Historier. Enkelte Emner vedrørende Sæd og Skik i Engene er dog ikke behandlede i »Vi svinger vor Høle«, f. Eks. *Holmsteder*